

TEHNOLOGIJA, INFORMATIKA I OBRAZOVANJE
ZA DRUŠTVO UČENJA I ZNANJA

6. Međunarodni Simpozijum, Tehnički fakultet Čačak, 3–5. jun 2011.

TECHNOLOGY, INFORMATICS AND EDUCATION
FOR LEARNING AND KNOWLEDGE SOCIETY

6th International Symposium, Technical Faculty Čačak, 3–5th June 2011.

UDK: 371.12

Uvodni referat

NASTAVNIK KAO UZOR, MODEL, IDOL, IDEAL, SIMBOL, VREDNOST, TJ. MERA, SAVRŠENOG I SVESTRANO OBRAZOVANOG ČOVEKA

Mirčeta Danilović¹

Rezime: U radu se istražuju: 1) **Zahtevi i očekivanja** društva od nastavničke profesije tj. nastavnika u odnosu na njegov kvalitet rada i ispunjavanje radnih zadataka; 2) **Osobine ličnosti** koje treba da poseduje, a koje uslovljavaju i povećavaju kvalitet njegovog rada; 3) **Uloge i funkcije** koje vrši i treba da vrši u nastavi sada i u budućnosti; 4) **Kompetencije** tj. vrste i obim znanja koje treba da poseduje; 5) **Oblici** stručnog usavršavanja, i time **pokazati i dokazati** da je nastavnik uzor, ili on može biti uzor, model, simbol, ideal, tj. mera **savršenog i svestrano obrazovanog** čoveka, zbog mnogobrojnosti zahteva i očekivanja društva od njega u odnosu kakav on treba da bude, kako treba da vrši svoju delatnost, a što se ni za jednu postojeću profesiju ne traži, zahteva, niti očekuje.

Nasuprot tome, u drugom delu rada se pokušava pokazati i dokazati da je **nasatavnička profesija u krizi** i da postoji tendencija umanjivanja uloga, značaja, statusa i funkcija nastavnika, što će sigurno umanjiti ili umanjuje kvalitet realizacije vaspitno–obrazovnog procesa danas i u budućnosti.

Ključne reči: Uloge i funkcije nastavnika, kompetencije nastavnika, stručno usavršavanje nastavnika, budućnost obrazovanja.

A TEACHER AS A ROLE MODEL, IDOL, IDEAL, SYMBOL, VALUE, IE. MEASURE OF PERFECT AND VERSATILE EDUCATED PERSON

Summary: The topics of research: 1) **Requests and expectations** of the society from teachers comparing their working qualities and tasks fulfillment, 2) **Personal characteristics** that teachers should have and that conditioned and increased the quality of their work, 3) **Roles and functions** that teacher do in teaching now and will do in future, 4) **Competences** – types and volume of knowledge that teacher should have, 5) **Forms of**

¹ Akademik Prof. dr Mirčeta Danilović, Srpska akademija obrazovanja, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, E-mail: mircheta@yahoo.com

*professional development, and which will show weather the teacher should be an ideal or measure of **perfect and versatile educated person**, due to numerous requests and expectations of the society – which is not seen in any other profession.*

*As opposed to that, there are states **that the teacher's profession enter its crises** and that there is tendention of minimisation the roles, importance, status and teacher's function which will diminish the quality of educational process now and in future.*

Key words: *roles and functions of teacher, teacher's competences, teacher's professional development, the future of education.*

1. UVOD

U želji da povećamo i istaknemo ugled, značaj, vrednost i saznanje o ulozi nastavnika i nastavničkog poziva i profesije u postojećem društvu i njegovom razvoju, izvršili smo analizu njegove delatnosti kako bi ukazali široj javnosti na njegove nezamenljive uloge koje vrši i značaj njegovog rada za postojeće i buduće društvo. Cilj nam je da smanjimo osećaj inferiornosti nastavnika u odnosu na druge profesije koje se više priznaju, cene tj. vrednuju i materijalno i duhovno. U prošlosti su nastavnici bili elita nekog grada, varoši, sela, pa i država, a danas skoro ih retko ko i zapaža i poštuje. Oni su izgubili moć autoriteta od strane društva, roditelja, pa i samih učenika. Zakon je na strani učenika, a nastavnici se moraju "prilagođavati" mnogobrojnim društvenim zahtevima, očekivanjima, propisima, zakonima, a oduzet im je bilo koji oblik autoriteta. Po novoj filozofiji obrazovanja oni postaju samo "izvršiocu učeničkih zahteva", "prodavci znanja", "uslužni servisi" za podučavanje, gde osnovnu ulogu igra tržište i novac, i gde je moć novca neprikosnoven. Svi zahtevaju i očekuju od njih i ono što mogu i ono što ne mogu. Kao dokaz toga, naše istraživanje je pokazalo da društvo danas očekuje i zahteva od nastavnika da poseduje oko 200 pozitivnih moralnih osobina, da vrše oko 195 uloga i funkcija, da poseduju 50 vrsta i oblika kompetencija, da poseduju znanja iz najmanje 10 naučnih oblasti i disciplina, i da mogu da ostvaruju 80 vrsta i oblika učenja tj. vrsta nastave i podučavanja, što se ni za jednu postojeću profesiju ne očekuje i ne zahteva, a koje se više cene i imaju veći autoritet u javnosti.

Našim istraživanjem smo dokumentovali sve navedeno, očekujući da ćemo na taj način ukazati, "osvetliti", istaći, uticati da nastavnički poziv dobije onaj značaj koji i zaslužuje, i da se stalno ne bori za svoj materijalni opstanak koji je glavni uzrok i za njihovo nevrednovanje i gubljenje svake vrste autoriteta.

Naš stav i zaključak dat u naslovu rada, da je nastavnik uzor, model, idol, ideal, simbol, vrednost tj. mera savršenog i svestrano obrazovanog čoveka, pokušali smo dokazati istražujući i dajući odgovore na sledeća pitanja:

1. Koje sve moralne i ljudske **osobine ličnosti** treba da poseduje, a koje se očekuju i zahtevaju od strane društva,
2. Koju **stručnost, tj. znanje i kompetencije** iz raznih oblasti nauke treba da poseduje,
3. Šta se sve od njega **očekuje i zahteva**, tj. koje i kakve pedagoške i psihološke zadatke treba da izvršava,
4. Koje i kakve **uloge i funkcije** vrši i koje će vršiti,
5. Koji mu značaj i vrednost za razvoj mlade generacije daje pedagogija, psihologija, filozofija, sociologija i njihovi mislioci i stručnjaci,
6. Koje sve uloge i funkcije će vršiti u **obrazovanju u budućnosti** itd., a da se sve to u tako velikom obimu ne traži, niti očekuje od drugih postojećih profesija i njenih izvršilaca.

Pokušavajući da opravdamo naš stav i zaključak o nastavnicima dat u naslovu ukazujemo da samo o njima, za razliku od drugih profesija, postoji više naučnih disciplina i oblasti pedagogije i psihologije koje ih proučavaju i bave se njima. To su „**Psihologija nastavnika**“, „**Tipologija nastavnika**“, „**Psihologija nastavničkog poziva**“, „**Pedagogija ličnosti**“, koje proučavaju nastavnika i psihološke aspekte njegovog vaspitno–obrazovnog rada tj. delatnosti i **Pedeutologija** kao nauka, teorija, učenje o **liku nastavnika**, tj. o njegovim osobinama i specifičnim svojstvima, sposobnostima i ulogama za vršenje uloga podučavanja i vaspitanja učenika.

U budućnosti će postojati razna nastavnička radna mesta, kao na primer: nastavnik, učitelj, predmetni nastavnik, nastavnik umetnosti, vaspitač, pedagog, logoped, psiholog, savetnik za profesionalno usmeravanje (orijentaciju), nastavnik praktične nastave, nastavnik specijalnog obrazovanja, nastavnik na jezicima nacionalnih manjina, pomoćni nastavnik, itd., i raditi u stalnom radnom odnosu ili po ugovoru.

Postoji veliki broj klasifikacija i podela nastavničkih uloga, funkcija, osobina, zahteva i očekivanja društva i pedagogije. Međutim, u okviru našeg rada, nama nije cilj da upoznajemo čitaoce sa svima njima, već navodeći njihov **veliki broj i raznovrsnost**, ukažemo i dokažemo **obim, vrednost, značaj i kvalitet** nastavničkog rada i delovanja na učenike i time stvorimo zaključak, predstavu, stav o vrednosti nastavnika i njegovog poziva, sa konstatacijom da nastavnik **može biti i jeste uzor, model, idol, ideal, simbol tj. mera, i kriterijum za identifikaciju i razumevanje pojma savršenog i svestrano obrazovanog čoveka**, što želimo da ukažemo društvu tj. široj javnosti i mladom pokolenju. Njime želimo da podignemo autoritet i status ovog poziva koji je danas na granici svog postojanja, bar u obliku i načinu kako ga shvata i inicira pedagoška nauka, što ćemo pokazati u drugom delu ovog istraživanja pod nazivom „Križa ili uspon nastavničkog poziva“.

2. POZITIVNE MORALNE OSOBINE I KARAKTERISTIKE LIČNOSTI KOJE NASTAVNIK TREBA DA IMA PREMA DANAŠNJIM ZAHTEVIMA I OČEKIVANJIMA DRUŠTVA I PEDAGOGIJE

Od savremenog nastavnika danas se očekuju i zahtevaju mnogobrojne pozitivne moralne osobine ličnosti, koje će omogućiti kvalitetno izvršavanje njihove delatnosti tj. obučavanje i pripremu učenika za život i rad, postojanje i permanentno učenje.

Društvo i pedagogija smatraju i zahtevaju da nastavnik treba da bude:

moralan, karakteran, kreativan, fleksibilan, vredan, tačan, susretljiv, samokritičan, principijelan, vedar, staložen, optimista, entuzijasta, sistematičan, pouzdan, strpljiv, neposredan, komunikativan, radoznao, autonoman, skroman, razuman, siguran, velikodušan, nesebičan, brižan, pošten, jednostavan, dobronameran, smeran, ponizan, servilan, solidaran, pristupačan, energičan, vitalan, snažna ličnost, jednostavan, agiln, odan svom pozivu, radoznao, solidaran, da ima potrebu za istraživanjem i posmatranjem novih i nepoznatih predmeta, pojava, događaja, procesa, osetljiv za probleme učenika i roditelja, da voli decu, otporan na neizvesnost, spremnost za samostalno odlučivanje, učenje i rad, objektivn, precizan, kritičan, uredan, marljiv, odgovoran, tolerantan, human, istinoljubiv, solidaran, predusretljiv, učtiv, miroljubiv, dobar partner i sposoban za saradnju, odgovoran, i da prihvata moralne, socijalne, demokratske, religiozne norme, zahteve, običaje u zajedničkom životu sa drugim zajednicama, tj. narodima, da ima pozitivan odnos prema

radu, ljudskim pravima, nauci, porodici, domovini, orijentisan prema demokratskim vrednostima, uverenjima, moralnim normama ponašanja, stavovima, saradnik, ljubazan, veseo, pravičan, druželjubiv, fleksibilan, demokratičan, dosledan, strpljiv, plemenit, nepristrasan, nepokolebljiv, otvorenog duha, prirodan, društven, postojan, blag, prijatan, dobro raspoložen, human, dobronameran, simpatičan, uredan, superioran, dobrog izgleda, savremen, kulturnan, uglađen, snalažljiv, istrajan, pristupačan, temeljan, saosećajan, odlučan, nepokolebljiv, zanimljiv, odgovoran, realan, iskren, pametan, taktičan, čvrst, da ima dobre manire, ozbiljan, zabavan, intelektualno izuzetan, fizički privlačan, komunikativan, humorističan, prijateljski raspoložen, spreman da pomogne, visoke intelektualne sposobnosti, visoku pedagošku i psihološku stručnost, ispoljenu motivaciju za posao, obrazovan, razvijene stilove i strategije podučavanja, široka interesovanja, zadovoljan poslom, empatičan, jednostavan, dinamički karakter, sposoban, intelektualno samostalan, socijalno zreo i integrisan, uverljiv, precizan, druželjubiv, emocionalan, topao, nepristrasan, dosledan, disciplinovan, zanimljiv, stabilan, da se prijateljski odnosi, saradljiv, zreo, odgovoran, imaginativan, politički orijentisan, produktivan, suportivan, ekstravertan, razgovorljiv, vedar, spokojan, altruističan, pažljiv, pravičan, odličan (izuzetan), inovativan, kosmopolit, interkulturalan, internacionalan, nekonformista, elitista, socijalno funkcionalan, da ima emancipatorski potencijal, delotvoran, pedagoški reflektivan, inicijativan, prihvatanje različitosti, samokompetencije, emancipacije, produktivan, ekonomičan, participativan, inventivan, kompetitivan, kooperativan, da ima veštine samoorganizacije, celovitosti, esencije (razumevanje bitnog), marljiv, istrajan, čestit korektan, tačan, pošten, racionalan, objektivan, dosledan, savestan, disciplinovan, odgovoran, blag, smiren, velikodušan, srdačan, nepristrasan, ozbiljan, nepodmitljiv, nasmejan, talentovan, dobrodušan, kulturnan, snalažljiv, realan, pravedan, plemenit, učtiv, vedar, iskren, stalozen, itd.

- Nastavnici treba da budu:

- osetljivi na promene;
- otvoreni za inovacije;
- tolerantni prema razlikama;
- odani svom zanimanju;
- sposobni da pokažu (izraze) poštovanje prema drugima i samom sebi.

- Da bi nastavnik bio uspešan – **on stalno mora biti iskren, odan svome pozivu, pravičan, vredan, uredan, principijelan, samokritičan, tačan, estetskog i kulturnog izgleda, da ima razvijeno socijalno osećanje, smisao za saradnju i sposobnost empatije, da ga krasi vedrina i stalozenost, optimistička osećanja.**

- Pored zahtevanih osobina, od njega se traži da ima "moć analitičkog mišljenja, sposobnost timskog rada, samostalnost, samoinicijativnost, samorefleksiju, samoodređenost, sposobnost samorazvijanja, sposobnost samokompetencije, samosvojnost, samostalnost, sposobnost odlučivanja, planiranja budućih aktivnosti, rešavanja problema i konflikata, socijalne kompetentnosti, akcionu kompetentnost", itd.

Po nekim autorima od nastavnika se očekuje da treba da poseduje:

- **Autonomnost** – (samostalnost i samosvojnost zasnovanu na mogućnosti uvida u svoje i ponašanje drugih, zauzimanje kritičke pozicije prema pojavama i zbivanjima i odgovornosti za postupke i rešenja);

- **Tolerantnost** – (kooperativnost i komunikativnost koje su zasnovane na poštovanju ličnosti, različitosti i prava drugih, uz svest o sopstvenim potrebama, interesima i pravima i samopoštovanje);

- **Participativnost** – (inicijativnost i spremnost za učešće u socijalnom životu, za donošenje odluka, unošenje promena – zasnovana na osvešćenim potrebama i motivima uz uvid u načine njihovog ostvarenja);

- **Otvorenost** – (sklonost ka interakciji, otvorenoj komunikacijskoj i emocionalnoj razmeni i suočavanje sa novinama, zasnovana na uvidu u sopstvene ciljeve i propustljivim granicama prema drugim ljudima i socijalnim sistemima);

- **Fleksibilnost** – (mogućnost adekvatnog reagovanja na različite događaje, pojave i poruke, zasnovana na uviđanju, prihvatanju i predviđanju promena i usklađivanju vlastitog ponašanja sa njima).

3. RAZNOVRSNOST I BROJNOST NASTAVNIČKIH ULOGA, SADA I U BUDUĆNOSTI

Savremeni nastavnik u budućnosti, a i sada, treba da obavlja **oko 195 uloga i funkcija** za koje treba da bude osposobljen i pripremljen u odnosu na svoju profesiju i vaspitno–obrazovne ciljeve i zadatke koje treba ili će trebati da realizuje.

Uloge savremenog nastavnika su kompleksne jer objedinjuju brojne funkcije: od planera, programera, organizatora, realizatora i evaluatora vaspitno-obrazovnog rada preko funkcija vaspitača, savetnika, prognostičara, dijagnostičara, terapeuta, do funkcija saradnika, usmerivača i istraživača. One su brojne, raznovrsne, kompleksne, međuzavisne, i zahtevaju ulaganje energije, izdržljivost, dobru koncentraciju, emocionalnu stabilnost, mentalni integritet ličnosti. One mogu biti: propisane, normativne, klasične, istorijski prisutne i odnose na realizaciju vaspitnog i stručnog (obrazovnog) rada.

U svom vaspitno–obrazovnom radu nastavnik vrši sledeće uloge:

predavač, didaktičar, vaspitač, savetnik, instruktor, stručnjak, autoritet, posrednik, kontrolor, rukovodilac, terapeut, dijagnostičar, motivator, koordinator, elaborator, facilitator, istraživač (pedagoških problema), stimulator, nadzornik, evaluator, verifikator, menadžer, prezentator, demonstrator, izlagač, upućivač, konsultant, organizator (rada, učenja i samoobrazovanja), intelektualni vođa, pomagač, edukator, stručni vodič, mentor, režiser nastave, medijator, komunikator, kooperant, zapovednik, moćnik, vođa, demokratski staratelj, socijalni psiholog, klinički psiholog, partner (u pedagoškoj komunikaciji), pedagog, nastavnik-"banka" podataka, regulator socijalnih odnosa, partner u efektivnoj interakciji, zamenik roditelja, model, javni radnik, instruktor, "umetnik" u odnosima sa ljudima, kritičar, planer, inovator, prognostičar, programer, katalizator, pomoćnik, kreator, usmerivač, navigator, ideolog, saradnik, partner, realizator, graditelj emocionalne, pedagoške i psihološke klime, animator, informator, komentator, organizator, emancipator, inicijator, katalizator, analitičar, regulator, stvaralac, programer, istraživač, pomoćnik, dizajner, operator, tehničar, itd.

- U savremenoj kulturi nastavnici su dobili nove, brojne i različite uloge, kao dopunu onima koje se odnose na školu, nastavu i učenje: da bude prijatelj, čovek od poverenja, savetnik, osoba koja pomaže i olakšava rad (facilitator), prenosilac **proverenih društvenih i kulturnih vrednosti**, onaj koji pomaže razvoju ličnosti u celini, a katkada, u posebnim uslovima i situacijama, biva i neka vrsta zamene za roditelja.

U vaspitno-obrazovnom procesu nastavnik vrši niz osnovnih tradicionalnih uloga, kao što su: 1) Didaktičko-metodičke, 2) Nastavno-dijagnostičke, 3) Organizatorske, 4) Motivacione, 5) Konsultantske, 6) Socijalne (u kom nastavnik prenosi moralne vrednosti i

norme, i vrši socijalizaciju učenika), 7) Dijagnostičke, 8) Terapeutske, 9) Kolegijalne, 10) Službeničke, itd.

Svojim pedagoškim radom nastavnik treba da omogući učenicima:

- da nauče kako da uče, pamte, pretražuju i koriste znanje;
  - razvijanje individualnih prilaza nastavi i učenju;
  - razvijanje snalažljivosti, prilagodljivosti i kreativnosti u nastavnom procesu, usvajanjem metoda prikupljanja i analize potrebnih stručnih informacija;
  - razvijanje samostalnosti u toku procesa učenja i intelektualnom radu;
  - razvijanje sposobnosti primene stečenih znanja u realnim i novim situacijama;
  - samoaktualizaciju ličnosti, razvijanjem samopouzdanja u praktičnoj i konkretnoj delatnosti i lične odgovornosti za svoj rad;
  - razvoj odgovarajućih kognitivnih procesa učenja;
  - osposobljavanje za permanentno učenje, usvajanjem umešnosti i korišćenje raznovrsnih izvora i medija učenja;
  - razvijanje pozitivnog odnosa prema radu;
  - formiranje radnih navika;
  - razumevanje i otkrivanje odnosa i veza, tj. uzročno-posledičnih odnosa u svetu koji postoji, koji ga okružuje i u kome živi;
  - izgrađivanje svestrane, kompetentne i kreativne ličnosti, osposobljene za život, rad i dalje obrazovanje i samoobrazovanje, itd.
- Njega treba da karakteriše:
- poznavanje nastavnih oblasti,
  - sposobnosti i veštine uspešnog prenošenja znanja,
  - sposobnost stvaranja uslova za učenje učenika,
  - sposobnost vođenja i praćenja učeničkog napredovanja,
  - sposobnosti i veštine potrebne za rad sa heterogenim grupama učenika,
  - sposobnost za razvijanje motivacije za rad i učenje,
  - timski rad,
  - učešće u osmišljavanju plana i programa škole,
  - informisanost o naučnim istraživanjima i svest o opštim promenama u društvu,
  - upotreba savremene tehnologije,
  - rešavanje etičkih i profesionalnih dilema,
  - kontinuirano profesionalno usavršavanje i razvoj.

Nastavnik treba da posmatra, podstiče, vrednuje, usmerava učenike, primenjuje razne strategije, vrši odgovarajuće ponašanje u interakciji, socijalnim odnosima, vrši socijalizaciju učenika i izgrađuje moralne vrednosti, norme i odgovarajuće načine ponašanja.

Nastavnik treba da je **projektant i voditelj procesa učenja** od koga se zahteva niz specijalnih veština kao: **izgrađivanje međusobnih odnosa, procenjivanje potreba, uključivanje studenata u planiranje, vrši povezivanje studenata sa resursima za učenje i ohrabrivanje studentskih inicijativa.**

- Od njega se zahteva da u svom radu vrši: Razvijanje efikasnih **radnih odnosa** sa učenicima, stvaranje osnova za **zrelije odnose** prema učenicima, prilagođavanje instrukcija **nivou napredovanja** učenika, **prilagođavanje** nastave individualnim posebnostima; **osiguranje** instrukcija koje će razvijati **samopouzdanje** učenika, **prilagođavanje**

nastavnih sadržaja **potrebama** učenika koji se menjaju, **identifikovanje sposobnosti** učenika za razvoj, organizovanje učenika da učestvuju na **odgovarajućem nastavnom nivou**, obezbeđivanje **proverenih** informacija učenika o napredovanju, odabiranje nastavnih sadržaja od **suštinskog značaja** za učenike, razvijanje **principa učenja** koji koristi učenicima, da ima **poverenje** u inovacije i eksperimente, **primenjivanje** individualnog rada, **primenjivanje iskustva i metode** rada drugih nastavnika, **usklađivanje** aktivnosti u odeljenju sa iskustvima učenika itd.

On je **nosilac programiranja** i organizacije nastave; **kreator strategije** procesa realizacije nastave i učenja i tehnolog praktičnog izvođenja nastavne delatnosti; **realizator savetodavnog rada** kome je cilj **podsticanje učenika** da ovladaju tehnikama učenja i samostalnog sticanja znanja; **terapeut** u svojim aktivnostima kojima nastoji da otklanja razne devijacije u radu i ponašanju mladih ljudi. On vrši „ulogu **terapeuta** kroz klinički i grupni terapijski rad. On treba da bude kliničar koji savetuje i pruža podršku u razvoju učeničke zrelosti i socijalizacije, **da poseduje** psihoterapeutske tehnike i oblike obrazovanja, da stalno upoznaje sebe i **svoju imaginaciju**, da poznaje transakcionu analizu, komunikacione kompetencije i oblike senzitivnog treninga, neverbalnu ekspresiju, da se upozna sa principima grupne dinamike, tehnike geštalt psihoterapije“, itd. Iz ovoga se vidi da je nastavnik **sve manje** predavač i ispitivač, a sve više vaspitač mladih ljudi.

Prema našem istraživanju oblika i metoda primene savremene obrazovne informacione tehnologije i korišćenja elektronskih medija postoje nove uloge i specijalnosti koje već sada vrše nastavnici, kao što su:

1. Instruktori za medije,
2. Specijalisti za: dizajn sistem medija; razvoj sistema medija; istraživanje i selekciju medija; logističku podršku obrazovnog procesa; ispitivanje tehničke opreme i pomagala; katalogiziranje nastavnih materijala; diseminaciju informacija; nastavne sadržaje,
3. Instruktori (pedagozi, psiholozi),
4. Supervizori,
5. Konsultanti,
6. Savetnici,
7. Mentori,
8. Moderatori,
9. Saradnici,
10. Istraživači,
11. Organizatori,
12. Usmerivači učenja (tkz. “navigatori” znanja u softveru),
13. Planeri učeničkih aktivnosti u toku učenja,
14. Koordinatori,
15. Inicijatori za pronalaženja i adekvatno korišćenje raznih izvora znanja u najkraćem vremenskom razmaku i najefikasnijem izboru odgovarajućih tj. potrebnih informacija,
16. Spoljni kontrolori koji nadgledaju organizaciju i realizaciju procesa učenja i donose eksplicitne odluke o tome šta učenik treba da uradi da bi ostvario maksimalne rezultate u učenju,
17. Podstrekači (tj. davaoci podrške, podsticaja u toku učenja) gde nastavnici imaju u početku rukovodeću ulogu, čiji uticaji postepeno slabe i učenik preuzima odgovornost za način i kvalitet učenja,

18. Ekspertski modeli tj. uzor koji demonstriraju veštine mišljenja i načine rešavanja problema koje su specifične za određeni domen,
19. Metakognitivni vodiči koji stimulišu refleksije i artikulisanje procesa mišljenja,
20. Dizajneri odgovarajućih sredina za učenje u kojoj nastavnik treba da razume učenika i da mu pripremi i organizuje sredine i situacije koje će mu omogućiti da efikasno uči,
21. "Glumci" u toku realizacije nastavnog procesa i procesa učenja,
22. Scenografi – nastavnici, koji unapred pripremaju situacije i sredine za učenje,
23. "Kolege" učenika itd.

Analizirajući nove uloge koje vrše nastavnici koji realizuju nastavu uz pomoć informaciono-komunikacione tehnologije, moguće je zaključiti da u savremenoj nastavi postoje:

1. Razredni (tradicionalni) nastavnici, čija je uloga opšte poznata;
2. "Medija" nastavnici;
3. "Softver" nastavnici;
4. Dizajneri nastave;
5. Nastavnici, "specijalisti" za realizaciju raznih delova obrazovnog procesa.

Razredni nastavnik će sačuvati svoje tradicionalne uloge ali u izmenjenom obliku. On će i dalje vršiti svoje uloge, kao što su:

- planiranje nastavnog rada (vremenski po temama i nastavnim jedinicama);
- lična priprema (stručna priprema nastavnog gradiva, pedagoško-psihološka priprema, organizacija i priprema obrazovne tehnologije, odnosno tehničkih sredstava i njihove adekvatne primene);
- razvijanje interesa i motivacije za učenje kod učenika;
- stvaranje emocionalne klime prema učenju, sadržajima, nastavnom procesu i drugovima;
- proveravanje i vrednovanje znanja učenika;
- modeliranje nastavnog procesa;
- rukovođenje obrazovnim procesom;
- vaspitne funkcije.

Pored navedenih uloga i zadataka nastavnika, on će i dalje (i možda i uvek) zadržati neke čisto ljudske (klasične, tradicionalne) uloge kao na primer:

- da na učenika deluje ličnim primerom;
- da daje odgovarajuće savete i izgrađuje moralne norme;
- da ukazuje i objašnjava svrhu i značaj učenja za njihov život i buduću delatnost;
- da odlučuje u situacijama koje nisu predviđene softverom;
- da pomaže učeničko razumevanje tj. da lakše shvate nastavno gradivo;
- da razumeju učenike i da uoče načine učenja i motivaciju svakog učenika uzimajući u obzir njihove individualne sposobnosti, mogućnosti i potrebe;
- da vode i organizuju konstruktivne diskusije;
- da se više bavi vaspitnim radom i uticajem itd.

Težište nastavničkog rada prenosi se sa samog časa na njegovo planiranje, pripremanje i racionalizovanje nastave, tj. razradu i usavršavanje nastavnih programa i proučavanje i unošenje u njih najnovijih dostignuća nauke i tehnike.

Do sada se nastavnik obučavao za „nastavnički poziv“ tj. za realizaciju nekog nastavnog programa, vršilo se „obrazovanje nastavnika“ i njegovo usavršavanje. U budućnosti će se raditi na „profesionalnom razvoju nastavnika“ tj. proširiće se obim njihove obuke, počevši od obuke za **karijeru i rad** do usavršavanja njegovog celokupnog razvoja za profesiju i poziv koji će se ostvariti dobijanjem „znanja za praksu“ (univerzitetska znanja), „znanja u praksi“ (tj. praktična znanja), „znanja o praksi“ da bi mogao istraživati, usavršavati svoj praktični rad tj. praksu i „znanja o sebi“ tj. znanja u vezi razvoja sopstvene ličnosti.

- Osobine i način ponašanja se ne nasleđuje već se uči, a šta će se naučiti zavisi od raznih vrsta iskustava iz socijalnog i materijalnog okruženja u kome nastavnik i učenik odrastaju, školuju se, žive i rade.

4. KOMPETENCIJE TJ. OBLASTI NAUKA I VRSTE ZNANJA KOJE SE ZAHTEVAJU I OČEKUJU OD NASTAVNIKA

Čitajući noviju pedagošku literaturu ne možemo da se ne zadivimo i začudimo velikom broju zahteva društva i pedagoških stručnjaka koji se postavljaju pred nastavnike, i ne osporavajući ono što zahtevaju, uvek se možemo pitati mogu li oni tj. nastavnici uopšte sve to znati, kako će sve to naučiti, ko će ih obučiti, koliko vremena i obuke im za to treba. Ako nastavnik treba ili će vršiti preko 195 **uloga i funkcija** u savremenoj nastavi, ostaje otvoreno pitanje ko će ih u svemu naučiti i ko će naučiti one koji će ih učiti, na kojim fakultetima i sa kojim sadržajima. Mnogi navedeni zahtevi postavljeni nastavnicima u odnosu na njihove kompetencije nisu u pedagoškoj nauci ni u praksi dovoljno ni obrađeni, ni definisani, ni u stručnoj pedagoškoj literaturi dovoljno proučeni, kao na primer ko će nastavnike obučiti o svim elektronskim, komunikacionim, psihološkim, terapijskim, dijagnostičkim, savetodavnim i informatičkim kompetencijama, ili o raznim oblicima oblikovanja učenja i nastave u elektronskom okruženju, o socijalnim, etičkim, humanim, psihološkim principima, istraživačkim pristupima, da umeju da procenjuju, evaluiraju i primenjuju odgovarajuće informacije, o opštim standardima korišćenja informaciono-komunikacione tehnologije, itd.

Nijedna profesija (zanimanje, posao, vrsta rada) „homosapiensa“ nije toliko opterećena mnogobrojnim **zahtevima** društva u odnosu na kvalitet, ličnosti, način rada, mogućnosti, znanje i umenje, **željama** i predviđanjima kakav treba da bude, **tvrdnjama** o njegovim mogućnostima i uspehu u radu, raznim vrstama **ograničavanja i neusklađenosti** u odnosu na uloge, značaj i količinu rada i njegove materijalne nadoknade i ugleda kao što je uloga i profesija nastavnika. Svi zahtevi obično počinju rečenicom u obliku „- **Nastavnik treba da** .....“, što smo i **mi prihvatili**, da bi ukazali na mnogobrojnost takvih zahteva, i „nerealnost“ njihovog ispunjenja, bar u našim uslovima i situaciji u kojoj živimo.

Nas je interesovalo koji i kakvi zahtevi i očekivanja u odnosu na nastavničke kompetencije društvo postavlja i očekuje, i koji značaj i vrednost daje nastavnicima, da li je moguće ispuniti postavljene zahteve itd., jer od svega toga i zavisi način i sadržaji njihovog stručnog usavršavanja, i stvaranja odgovarajućih planova i programa za njihovo osposobljavanje.

Pod pojmom **kompetencija** podrazumeva se skup znanja, sposobnosti, veština i vrednosti tj. merodavnost, nadležnost, osposobljenost, kvalifikovanost nekoga tj. nastavnika za kvalitetno vršenje svoje profesije i poziva. **U odnosu na to, od nastavnika se realno i nerealno zahteva i očekuje:**

temeljna stručnost za vršenje posla, pedagoško i psihološko obrazovanje, didaktičko–metodička, socijalno–etička pripremljenost i obučenos, kulturno ponašanje, moralne i opšte ljudske osobine, opšta informisanost, opšta kultura, poznavanje filozofije pedagoškog rada i razumevanje funkcionisanja postojećeg sveta i života u njemu, posedovanje odgovarajuće motivacije za nastavnički poziv, posedovanje potrebnih intelektualnih sposobnosti, mogućnost prilagodavanja i komuniciranja sa učenicima, roditeljima, kolegama, institucijama, poštovanje tradicije, postojećih ljudskih vrednosti i kvaliteta, razvijanje humanističkih odnosa i humanitarnog društva, vrednovanje ljudskih ulaganja i postignuća, shvatanje značaja i uloge nastavne delatnosti za razvoj mlade generacije i društva, razvijanje slobode i mogućnosti izražavanja ljudskih mogućnosti i sposobnosti, poznavanje kompjuterske, informatičke i medijske tehnike i tehnologije itd. Od njega se zahteva da ima znanja iz gnoseologije koja proučava puteve, oblike i forme saznavanja tj. učenja, logike koja proučava zakone mišljenja u sticanju naučnog znanja, ontologije kao nauke o opštim svojstvima postojećih stvari i bića, i metodičke kulture u podučavanju učenika.

Od njega se realno i "nerealno" traži i zahteva da poseduje sledeće **ključne kompetencije obrazovanja**:

„a) Veštine orijentisane ka rešavanju problema:

- **intelektualno znanje** (znanje o **mogućim alternativama i putevima** rešavanja problema, sposobnost prosuđivanja, uprkos **nesagledivim** rizicima i protivrečnim mišljenjima eksperata; znanje koje se odnosi na probleme i fenomene);
- **sistemske (umreženo) mišljenje** – pokušaj da se uvide mnogostruke veze i delovanje promena, kao i razumevanje pojedinačnih fenomena u vezi sa opštom dinamikom);
- **anticipatorsko mišljenje** (sagledavanje mogućih, ali i neverovatnih posledica vremenske dimenzije i neželjenih efekata; simulacija mišljenja unapred u dužem vremenskom periodu; probablističko mišljenje);
- **fantazija i kreativnost** (snažnije uvažavanje igrovno asocijativne i kreativne forme učenja. Problemi se rešavaju kreativno i u timu);
- **kompetencija istraživanja** (podstiču se otkrivajuće forme učenja i istraživačke namere);
- **kompetencije metoda** (metode traganja za adekvatnim informacijama, za njihovim izborom i adekvatnim korišćenjem, analiza potreba, rad na usavršavanju postupaka prognoze i istraživačkih metoda);

b) Veštine orijentisane na samorazumevanje:

- **sposobnost za dijalog** i spremnost za komunikaciju (interkulturalna orijentacija u sporazumevanju);
- **sposobnost (samo) refleksije** (artikuliše lične motive i interese, određenje sopstvenih gledišta sa sposobnošću samokritike i tačne percepcije vlastitih potencijala učenja i ostvarenja);
- **vrednosna orijentacija** (orijentir životne orijentacije je humanistički, a etički principi su mu pravednost, odgovornost i slično);
- **sposobnost za rešavanje konflikata** (traganje za razumnim i prihvatljivim kompromisima, nenasilno rešavanje konflikata....);

c) Veštine orijentisane ka kooperaciji:

- spremnost za internacionalnu kooperaciju;
- sposobnost za timski rad;
- **orijentacija** na zajednicu;

- **umreženo učenje** (sposobnost sagledavanja i približavanja različitih izvora informisanja, iskustava, kako bi se razvila mreža neformalnih kontakata i ponuda za pomoć i saradnju);
- d) Veštine orijentisane ka **delotvornosti**:
  - sposobnost odlučivanja (različitim kompleksnim i rizičnim situacijama);
  - kompetencija delovanja;
  - sposobnost participacije (uz naglašavanje odgovornosti).
- e) Orijehtacija ka **samoorganizaciji**:
  - upravljanje sopstvenim procesom učenja (razvijanje metakognitivnih svojstava);
  - kompetencija evaluacije (samoevaluativna kompetencija);
  - doživotno učenje (učenje se opaža kao bogaćenje kvaliteta života).
- f) Orijehtacija ka **celovitosti**:
  - sposobnost mnogostranog posmatranja (iz različitih dimenzija i značenja);
  - konstruktivističko ophođenje sa mnogostranošću pristupa (povezivanje različitih metoda, načina posmatranja i kompetencija pri rešavanju problema – pluralno mišljenje);
  - globalna perspektiva (lokalna iskustva i putevi njihovog rešavanja povezuju se sa mogućim delovanjem na globalnom planu, itd.

- Od nastavnika se traži da poseduje solidnu opštu kulturu, da poznaje sadržaje – predmete koje predaje, pedagogiju i psihologiju, vaspitne probleme mladih koje uči, **njihova lična svojstva, interesovanja, predznanja i sposobnosti da poznaje sebe kao čoveka i vaspitača te da vlada sobom**. Nastavnički poziv zahteva ulaganje energije, izdržljivost, dobru koncentraciju, emocionalnu stabilnost i mentalni integritet ličnosti. Za uspešnu akciju, komunikaciju i interakciju značajna je **fleksibilnost, strpljenje, tolerancija, ljubaznost, razumevanje za probleme, entuzijazam, sposobnost da se učenici podstiču primedbama i pohvalama, osposobljavanje učenika da sami rešavaju svoje probleme i da objektivno vrednuju rezultate svoga rada.**"

Kao što se vidi, od nastavnika se zahteva i očekuje posedovanje mnogobrojnih sposobnosti, poznavanje različitih vrsta znanja, vršenje mnogobrojnih uloga, sa čime se u principu možemo složiti i prihvatiti, ali ostaju pitanja i problemi na koje pedagogije mora odgovoriti, a to je ko će ih i kako za sve navedeno osposobiti i adekvatno nagraditi.

5. RAZNOVRSNOST I BROJNOST NASTAVNIČKIH FUNKCIJA

U odnosu na svojih 155 uloga, nastavnici vrše i preko 40 raznih **funkcija**, kao što su:

- „1. Funkcije **pružanja pomoći učenicima** koje se odnose na funkcije **razvijanja** sadržaja:
  - objašnjavanje nastavnih sadržaja; - stimulisanje i sugerisanje različitih poslova;
  - procenjivanje u odnosu na neke potrebe za nekim vrstama učeničkih delatnosti; itd.
2. Funkcije **pojedinačnog obraćanja** koje se odnose na: - odgovaranje na pitanje učenika; - razjašnjavanje ličnog iskustva; - interpretiranje situacije; - konstatovanje nečega.
3. Funkcije **izazivanja pozitivnih emocija** koje se odnose na: - pohvaljivanje; - pokazivanje brige; - hrabrenje.
4. Funkcije **izazivanja negativnih emocija** koje se odnose na: - opominjanje; - ukoravanje; - davanje negativnih stavova; - pravljenje razlika.
5. Funkcije **stručnjaka** tj. prenošenja informacija, pojmova i sadržaja, određene nastavne discipline i oblasti. On organizuje, usmerava, savetuje i upravlja procesom nastave i učenja.

6. Funkciju **pomagača** – pomaže u razvijanju kreativnosti, prevazilaženju teškoća u učenju, socijalizaciji.
7. Funkciju posrednika između učenika i nastavnog gradiva.
8. **Funkciju autoriteta** koji radi na realizaciji postavljenih nastavnih ciljeva i određuje didaktičke načine da se oni postignu. On nagrađuje, kažnjava, procenjuje postupke učenika, stvara uslove za razvoj intrinzične (unutrašnje) motivacije za učenje i intelektualne delatnosti i izgrađuje poželjne osobine kod učenika i omogućava im uspešnu socijalnu integraciju.

Nastavnici vrše sledeće funkcije:

1. **Privlačenje pažnje**, izazivanje interesovanja, radoznalosti kod učenika. To se realizuje postavljanjem pitanja, demonstriranjem predmeta, procesa, događaja, izazivanjem kontrasta u vizuelnom opažaju, postavljanjem problemskih zadataka i slično;
  2. **Informisanje učenika** o cilju učenja, načinu učenja, obuke;
  3. **Stimulisanje učenika** da se prisete naučenih iskustava, sposobnosti, veština, znanja koje mogu iskoristiti za učenje novih sadržaja, veština, postupaka;
  4. Prezentovanje nastavnih sadržaja koje treba naučiti;
  5. **Usmeravanje i upravljanje** podučavanjem učenika, da se kreću ka cilju učenja pomoću raznih vrsta podsticaja, potkrepljenja, nagoveštaja, stimulusa, pitanja;
  6. **Izbor metoda, načina i oblika** prezentovanja nastavnih sadržaja i dovođenje učenika u situaciju da pokažu da nešto umeju i znaju;
  7. **Obezbeđenje** dobijanja stalne povratne informacije, raznim postupcima odobravanja, ohrabrenja, ukazivanjem na tačnost ili netačnost, pozitivnim i negativnim oblicima potkrepljivanja;
  8. **Izazivaju i omogućavaju posmatranje** (opažanje) i slušanje učenika u toku savladavanja nastavnog gradiva, tj. onoga što on predaje i da izazove vizuelnu i auditivnu pažnju (kao perceptivni cilj);
  9. **Omogućavaju učenicima analiziranje**, (istraživanje, upoređivanje, razlikovanje) potrebnih informacija pomoću perceptive diskriminacije (tj. uočavanja razlika);
  10. **Omogućavaju učenicima sintezu** (kombinovanje, povezivanje, generalizovanje) informacija pomoću perceptive integracije;
  11. **Omogućavaju učenicima kreiranje** (inoviranje, stvaranje) uz pomoć perceptive kognitivne imaginacije.
- Funkcija nastavnika **realizator vaspitno-obrazovnog rada** zahteva visoku profesionalnost, široko opšte i stručno obrazovanje, kao i praktičnu osposobljenost za nastavnički poziv, odnosno realizaciju nastavnog plana i programa. On deluje na učenike ličnim primerom tj. ponašanjem, izgrađujući kod njih moralne vrednosti i norme, objašnjava svrhu i značaj učenja za njihove buduće delatnosti i život i pomaže učeničko razumevanje nastavnog gradiva, otkrivanje odnosa i veza tj. uzročno posledičnih odnosa u postojećem okruženju i svetu u kome učenik živi, izgrađuje svestrane, kompetentne i kreativne ličnosti koje su pripremljene i osposobljene za život, rad i dalje obrazovanje i samoobrazovanje. On se prilagođava uzrasnom nivou učenika, pojednostavljuje svoja objašnjenja u vezi složenih procesa i pojava realnog sveta, **redukuje** broj nastavnih informacija i didaktički **transformiše** znanja iz raznih srodnih nauka koja čine sadržaj predmeta koga predaje. Nastavnik ne prenosi samo znanja, već čini niz aktivnosti koje pospešuju njegovo prihvatanje, razumevanje, pamćenje, kao na primer strukturisanje

gradiva, programiranje, problematizovanje, istraživanje, tj. prilagođavanje prema principima savremene didaktike.

S proširivanjem obrazovanja na sve odraslo i posebno zaposleno stanovništvo, kako to predviđa koncepcija doživotnog obrazovanja, funkciju nastavnika preuzima veliki broj ljudi koji se nisu pripremali za nastavnički poziv: inženjeri, lekari, ekonomisti, pravnici i drugi stručnjaci. Posebno u obrazovanju odraslih, javlja se veliki broj povremenih (part-time) nastavnika. Oni svoje obrazovne funkcije ispunjavaju unutar obrazovnog sistema, na radnom mestu, u slobodnom vremenu, u klubovima i udruženjima, društvenim i medicinskim službama, kulturi, društveno-političkim aktivnostima, u narodnim i radničkim univerzitetima, domovima kulture, centrima za socijalni rad, klubovima, u obrazovnim službama radnih organizacija i drugim institucijama i organizacijama neškolskog tipa?

On treba da poseduje sposobnosti, znanje i obučenost da vrši sledeće vrste i oblike učenja:

Mobilno učenje (M-učenje)	Kognitivno učenje
Elektronsko učenje (E-učenje)	Učenje prema teoriji informacija
Onlajn učenje	Višekanalno učenje
Oflajn učenje	Istraživačko učenje
Učenje sa elektronskim udžbenikom	Učenje pomoću medija
Programirano učenje	Učenje po zahtevu
Distribuirano učenje	Fleksibilno učenje (flexible learning)
Učenje učenja	Hibridno učenje
Test učenje	Otvoreno učenje (open learning)
Saradničko učenje	Aktivno učenje
Individualno učenje	Namerno učenje
Formalno učenje	Dopisno učenje
Neformalno učenje	Učenje na daljinu
Konstruktivističko učenje	Virtuelno učenje
Audio učenje	Sinhrono učenje
Vizuelno učenje	Asinhrono učenje
Kolaborativno učenje (Kooperativno učenje)	Upravljanje učenjem
Mešovito učenje	Učenje radeći
Simulirano učenje	Svršishodno učenje
Interaktivno učenje	Doživotno učenje
Podržano učenje	Tradicionalno učenje
Učioničko učenje	Virtuelno učenje
Konzorciono učenje	Partnersko učenje
Direktno učenje	Diskriminativno učenje
Pojmovno učenje	Usputno učenje
Učenje imitacijom	Učenje napamet
Integrisano učenje	Individualizovano učenje
Istraživačko učenje (discovery learning)	Osmišljeno učenje (meaningful learning)
Saradničko učenje	Mrežno učenje
Učenje rešavanjem problema	Otkrivajuće učenje
Učenje bazirano na Webu (Web-based learning)	
Učenje bazirano na tehnologiji (Technology-based learning)	
Učenje bazirano na resursu (Resource-based learning)	
Učenje bazirano na projektu (Project based learning)	

Kompjuterski potpomognuto obrazovanje (CBE – Computer Based Education)
 Kompjuterski potpomognuta nastava (CAI – Computer Assisted Instruction)
 Kompjuterski potpomognuto učenje (CAL – Computer Aided Learning)
 Kompjuterski zasnovana obuka (CBT – Computer Based Training)
 Kompjuterski zasnovana nastava (CBI – Computer Based Instruction)
 Kompjuterski zasnovano učenje (CBL - Computer Based Learning)
 Kompjuterski upravljano učenje (CML – Computer Managed Learning)
 Kompjuterski upravljana nastava (CMI – Computer Managed Instruction)
 Tehnološki zasnovana obuka (TBT – Technology Based Training)
 Kompjuterski zasnovano konsultovanje (CAC – Computer Assisted Counseling)
 Kompjuterski upravljana obuka (CMT – Computer Managed Training)
 Inteligentno potpomognuta kompjuterska nastava – ICAI
 Kompjuterski zasnovan sistem nastave (CAIS – Computer Assisted Instruction Systems)
 Kompjuterski potpomognuto podučavanje (CAT – Computer Assisted Teaching)
 Kompjuterski potpomognuta simulacija (CAS – Computer Aided Simulation)

Učenje na svim obrazovnim nivoima će se zasnivati, pored ostalog, na učenju putem otkrića, učenju putem rešavanja problema, eksperimentisanju, samostalnom istraživanju, radu u većim i manjim istraživačkim timovima, primeni kompjutera u sakupljanju podataka i učenju, itd.

- Za realizaciju savremene škole nastavnik mora da razvija i nove kompetencije koje zahteva Evropska unija, kao na primer:

1. Nov način delovanja u razredu koji uvažava socijalne, kulturne, etničke, uzrasne i individualne sposobnosti učenika;
2. Izvršavanje novih uloga u vezi sa razvijanjem kurikuluma, evaluacije i saradnje sa kolegama i drugim sebi ravnim partnerima;
3. Razvijanje kompetencija kod učenika koje će im omogućiti da uče, saznaju i da se uspešno snalaze;
4. Razvijanje profesionalnosti u smislu istraživačkog pristupa problemima, celoživotnog napredovanja i stalnog povećanja nivoa svoje efikasnosti čime bi učenici na taj način ostvarili svoje pravo da imaju dobre učitelje koji ih uče, i
5. Upotreba informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Prema zahtevima Evropske unije nastavnici trebaju da **razvijaju, poseduju i poznaju** sledeće kompetencije:

- **Upotrebu i razvoj profesionalnog znanja i vrednosti** - ove kompetencije odnose se na to da nastavnik poznaje sadržaje, obrazovne ciljeve, da razume **odnos** između procesa istraživanja i sadržaja, da razume procese **razvijanja znanja u konstruktivističkom okviru**, da deluje u skladu sa etičkim standardima profesije, poštuje **različitosti** i slično.
- **Komunikaciju i interakciju sa učenicima, roditeljima, kolegama i lokalnom zajednicom.**
- Nastavnik treba da **prepoznaje individualne razlike i reaguje u skladu sa njima**, prihvata **odgovornost** za obrazovanje učenika, konstruktivno saraduje sa kolegama, roditeljima i lokalnom zajednicom itd.
- **Planiranje, programiranje i upravljanje nastavom i učenjem (usklađivanje sadržaja**, nastavnih strategija i pristupa sa **predznanjima, potrebama i osobinama**

učenja učenika, kreiranja nastavnog procesa, motivacija učenika, fleksibilnost, **podsticanje kooperativnog učenja**, itd);

- **Praćenje, evaluacija i ocenjivanje napredovanja učenika** (primena različitih strategija ocenjivanja, **kontinuirano praćenje napredovanja učenika**, itd);
- **Planiranje i evaluacija kontinuiranog profesionalnog usavršavanja (procenjivanje programa nastave i učenja, usklađivanje ličnih ciljeva sa ciljevima škole i društva, promišljanje vlastite prakse, razvijanje profesionalnih veština i kompetencija** itd.

- Oni treba da:

1. **Izgrađuju** evropske i svetske dimenzije obrazovanja;
2. **Razvijaju razumevanje** i prihvatanje kulturnih razlika, zajedničke vrednosti i projekte, kao i saradnju sa drugim narodima iz okruženja i šire;
3. **Razvijaju** interkulturalnu pedagogiju i vrše obučavanje za rad i saradnju, ličnu autonomiju i solidarnost;
4. **Povezuju** teoriju i praksu i podstiču nastavnike u profesionalnom i materijalnom smislu.

6. „NEREALNA“ OČEKIVANJA I ZAHTEVI PEDAGOŠKIH STRUČNJAKA I DRUŠTVA U ODNOSU NA ULOGE I FUNKCIJE NASTAVNIKA, NASTAVE, UČENIKA, UČENJA, ŠKOLE, I POTREBNIH ZNANJA I KOMPETENCIJA KOJA TREBA DA POSEDUJU

6.1. Nastavnik

Pod oznakom „**nerealno**“ podrazumevamo još i dalje navedene pedagoške stavove koje smatramo da ih je **danas teško prihvatiti** zbog sadašnje situacije, uslova i mogućnosti našeg društva. Na čitaocu ostaje da odredi svoj stav prema svom pedagoškom obrazovanju i da ih prihvati ili odbaci i da se složi ili ne. Našim isticanjem **crnim slovima** pojedinih delova navedenih stavova ukazujemo na njihove delove na koje treba obratiti pažnju, ali i naše **nedoumice i neslaganje** sa njima u smislu „da li je to moguće ili ne, da li u sadašnjem trenutku treba ili ne“. Navedeni citati su **originalni stavovi pedagoških radnika objavljeni u stručnoj literaturi**. Pošto ih navodimo u **negativnom** kontekstu (iako sami po sebi mogu biti i tačni) mi nismo navodili imena autora niti izvore iz kojih se navode. Čitajući ih, možemo se, (a možda i treba) složiti, ali uvek ostaje dilema da li je moguća njihova realizacija, tj. ispunjenje i pitanje **kako** ih ostvariti bar u današnjim uslovima, mogućnostima i vremenu i da li oni izražavaju samo želje, htenja, buduće zamisli, bez realne osnove, a sigurno je da oni predstavljaju nedostižne zahteve u odnosu na ličnost nastavnika, njegove sposobnosti i mogućnosti, uslove u kojima rade, načina njihovog obrazovanja, kao i načine njihovog nagrađivanja za takav rad i njihov postojeći status u društvu.

Navedeni **stavovi, zaključci i ideje** dati su u **originalnom obliku** kako su izloženi, objavljeni i dati u raznovrsnim časopisima, knjigama, zbornicima sa naučnih skupova i predstavljaju presek mišljenja velikog broja pedagoških radnika, tj. njihovih poimanja, shvatanja, očekivanja, predviđanja postojećeg stanja i promena u vaspitno-obrazovnom procesu. Ne ulazimo u njihovu tačnost. Oni su svi verbalno dobro rečeni, formulisani i kada se čitaju izazivaju simpatije i prihvatanja dok se ne **zapitamo mogu li se uopšte ostvariti, kako i kada**. Ne označavamo slučajno nastavnika kao uzor, jer upravo se zaključak sam po

sebi nameće kada se vidi šta se sve **od njega očekuje, koje sve uloge i funkcije on treba da vrši, kakav treba da bude, šta sve treba da zna, šta treba da radi, koje sve psihološke osobine i sposobnosti mora da ima, koliko on treba da uči, da se osposobljava i usavršava, koje sve nauke treba da poznaje, koji obim svestranog znanja treba da ima**, itd.

U stručnoj pedagoškoj literaturi se, u odnosu na načine rada nastavnika, pojavljuju „nerealni“ stavovi, kao na primer:

- Od nastavnika se „**nerealno**“ zahteva da **poseduje znanja o**:
  - pluralističkim konceptima, teorijama, načelima vaspitanja;
  - konstruktivističkim teorijama, principima, propozicijama;
  - multi perspektivnosti i multikulturalnosti;
  - aksiološkim sistemima;
  - ekselelnosti znanja;
  - rekonceptualizaciji adaptacije;
  - konceptima kreativnosti;
  - teoriji o ličnom talentu;
  - kognitivnim nesaglasnostima;
  - interaktivnim perspektivama;
  - kognitivnoj fleksibilnosti;
  - uvažavanju subjektivnosti;
  - akademskoj racionalnosti;
  - partnerstvu za zajednicu;
  - demokratskom identitetu;
  - nacionalnim ciljevima;
  - interkulturalnim oblicima komuniciranja;
  - slobodnom izboru, itd.
- Nastavnici treba da budu **osetljivi, fleksibilni, spontani, da reaguju brzo i pouzdano, da budu originalni u svom mišljenju, impulsivni u donošenju odluka i sudova, da budu u stanju da sebe zamisle na mestu i u položaju učenika, da se užive u njihove misli i osećanja, da su u stanju da tačno reaguju kada se radi o motivaciji, sposobnostima, mogućnostima i interesovanjima učenika**.
- Potrebno je stvoriti, formirati, oblikovati takvog nastavnika koji će biti sposoban da misli na **samostalan, slobodan i kritički način, stvaralački delovati** u pravcu humanizacije i permanentno raditi na sticanju novih saznanja u kojima će on i njegovi učenici biti kreatori i stvaraoci novih vrednosti.
- Prezentacija informacija treba da bude izvedena na **što je moguće više različitih načina** da bi se zadovoljile individualne razlike među učenicima.
- Nastavnik treba da poseduje **široka znanja** o društvenoj sredini i **putevima transformacije** te sredine u sredinu za učenje i obrazovanje. On treba da upozna **uslove učenja** kako bi smanjio jaz između idealnih i realnih uslova za učenje. Nastavnik treba da se upozna sa **različitim uzrasnim kategorijama** subjekata i sa **različitim socijalno–profesionalnim kategorijama ljudi**. Ove nove situacije traže od nastavnika da se upozna sa **socijalno–psihološkim i didaktičkim osobenostima učenja i obrazovanja** u različitim periodima čovekovog života, kao i poznavanje čoveka u totalitetu. U takvoj vaspitnoj situaciji biće još neophodnija njegova **saradnja sa onim činiocima** u društvu koji takođe ispunjavaju vaspitno–kulturnu funkciju: biblioteke, muzeji, pozorišta, galerije, rekreacioni centri, radne organizacije, sredstva masovne komunikacije.

- Nastavnik **nije više** neprikosnoven autoritet već samo pomagač i vodič u zamršenim, nepoznatim i neizvesnim putevima vaspitanja i obrazovanja.
- Savremeni nastavnik u celokupnom radu, aktivnostima, treba da **uvažava uzrasne** karakteristike učenika i planira, organizuje i realizuje nastavne sadržaje, metode i oblike rada **uvažavajući individualne sposobnosti učenika**.
- Nastavnik bi na osnovu svojih didaktičko–pedagoških kompetencija trebalo da bude sposoban da **proceni i evaluira nivo funkcionisanja svakog učenika i adekvatno dimenzionira svoje postupke i intervencije, da bude osetljiv** za podsticanje kognitivnih razmena i kooperacija među učenicima, i da logički organizuje gradiva sa **eksplicitno određenim kognitivnim i metakognitivnim strategijama koje treba da se formiraju u procesu učenja**;
- **da izvrši izbor optimalnog osnovnog fonda znanja koje predstavlja reprezentativni uzorak nauke i kulture**.
- Nastavnik treba da je **otvoren za promene u paradigmatima obrazovanja, ciljevima, formama, sadržajima i metodama nastave i učenja, naučnim saznanjima itd**.
- Nastavnici treba da se osposobe za takvu nastavu u kojoj je tehnički materijal **katalizator** u saznavnom procesu i da se **sve više obraća učenicima i njihovoj aktivizaciji, bez obzira na njihov uzrast ili stepen zrelosti. To će biti moguće kada se dođe do adekvatnih tehničkih rešenja i kada se čitav jedan tehnički i savremeni materijal stavi na raspolaganje nastavi, uz primenu adekvatnih nastavnih metoda, u interakciji u kojoj će učesnici u edukativnom procesu dobro funkcionisati**.
- Od nastavnika se **očekuje** primena novih pedagoških pristupa, od njega se traži poznavanje savremene organizacije nastave, veći stepen otvorenosti za nove ideje, razvijen interes za promene, kapacitet za prilagođavanje.
- Od njega se **traži** da kreira okruženje za učenje, otvorenu i podsticajnu sredinu u kojoj učenici mogu da primene različite modalitete učenja, razviju interes i kapacitet za samostalan rad, preuzmu odgovornost za vlastito učenje.
- Nastavnik treba da bude **autonomni profesionalac**. Ovaj zahtev je u neposrednoj vezi sa ciljem i zadacima savremenog obrazovanja i tendencijama **decentralizacije i demokratizacije** ove sfere rada. U novim uslovima proširuju se profesionalne uloge nastavnika: od izvršioca naloga koji mu se spolja nameću on postaje stručnjak pozvan da **samostalno odlučuje i odgovara za celinu obrazovnog (nastavnog) procesa**.
- Nastavnik treba da svoju profesionalnu delatnost zasniva na **naučnoj pedagoškoj osnovi da je kritički usmeren i osposobljen** da tokom nastavne prakse probleme rešava na **kreativan način**, da se u traženju rešenja uspešnog ostvarivanja konkretnih ciljeva rukovodi **potrebama i mogućnostima** svojih učenika i da bira **odgovarajuće postupke i nalazi rešenja u kontekstu realnih uslova** u kojima organizuje nastavu i učenje.
- Koncept obrazovanja nastavnika zasniva se na ideji da je nastavnik **autonoman da planira, realizuje, promišlja i istražuje vlastitu profesionalnu delatnost**. Obrazovanje nastavnika uključuje svest o **dijaloškom** odnosu naučne teorije i nastavne prakse, teorijskog i praktičnog aspekta obrazovanja nastavnika.
- Nastavnik treba da zna, očekuje, ume, vrši, poznaje, bavi se, obuhvata, koristi, primenjuje, učestvuje, poseduje:
  - **sveobuhvatnu bazu znanja** o nastavi i učenju koja izvire iz naučno–istraživačkih saznanja i koja se potvrđuje daljim istraživanjima;
  - **bogat repertoar** empirijski verifikovanih praktičnih postupaka u nastavi;
  - **autonoman i kompetentan profesionalan rad** nastavnika kao kritičkog intelektualca koji radi u interesu svojih učenika;

- **odgovornost** prema profesionalnoj zajednici i njenom etičkom kodeksu;
  - **aktivno učešće** u rešavanju pedagoških, školskih, nastavnih, ali i širih društvenih problema;
  - **saradnju** sa svim akterima u zajednici sa kojima deli odgovornost za obrazovanje dece i omladine.
- Suštinu pripreme nastavnika ne sačinjava toliko temeljito ovladavanje strukom, metodama učenja i sistemom znanja, koliko osposobljavanje da u datim situacijama može **smišljeno postupati, preispitati i analizirati svoje svakodnevno iskustvo i tako učiti**. To omogućava **slobodu odlučivanja, otvorenost za novine, fleksibilnost u postupanju, i slično**.
- Nastavnik je obavezan da na odgovarajući način podstakne misaone aktivnosti učenika kako bi **upoređivali** ono što im se prikazuje i objašnjava, kako bi mogli da obavljaju određene **transformacije**, kao i da stvaraju **psihološke situacije**, odgovarajuću klimu, u kojoj učenici mogu da **izgrađuju operacije** koje treba da usvoje. Osnovni momenat mišljenja nije ono što se demonstrira učenicima, već šema aktivnosti, pri čijem izvođenju učenik kao subjekat ima značajnu i aktivnu ulogu.
  - Nastavnik u savremenoj školi treba da **posmatra, organizuje, stimuliše, vrednuje, favorizuje različite procese učenja i zna da primeni** kada je to potrebno određene strategije kompenzacije.
  - Nastavnik je samo učesnik u nastavi.
  - Nastavnik mora svoj rad **prilagoditi** intelektualnim sposobnostima, predznanju, **intersovanjima, motivaciji svih učenika**.
  - Nastavnici treba da se ohrabruju da pomognu svakom učeniku da izabere koje znanje i veštine žele da postignu, pregovarajući o jedinstvenom „ugovoru učenja“ ili „akcionom planu“ za svakog pojedinca. Materijali, metode i brzina učenja takođe se prilagođavaju mogućnostima i potrebama pojedinaca.
  - Nastavnici uče učenike da uče i rade metodom pokušaja i grešaka, a **ne kroz** pažljivo i osmišljavanje i sistematičko školovanje i pripremanje preko predavanja, radnih i diskusionih grupa, radionica i slično.
  - Nastavnik ima **integrativnu ulogu** – od njega se očekuje da poveže u jedinstvenu akcionu celinu školski ambijent, nastavni program, učeničko ponašanje i svoj način rada. Iz te integrativne uloge proizilaze mnoge manje ili više specifične uloge nastavnika, kao što su planiranje, iniciranje, podsticanje, organizovanje, usmeravanje, vođenje, modelovanje, praćenje, analiziranje, vrednovanje, korigovanje i inoviranje toka i dinamike nastavnog procesa.“
  - Prilikom učenja nastavnik treba da insistira na poštovanju **iskustva, predznanja, interesovanja i potreba učenika**. Učenje, stoga, treba da inkorporira i aktivira sva znanja učenika, dakle iskustvena, teorijska i praktična koja su stekli u životu, da **probudi** motivaciju za učenjem i jasno definiše svrhu i cilj sazajnog procesa.
  - Nastavnik mora da zna šta se dešava na političkom, socijalnom i kulturnom planu u njegovom okruženju. Naravno, ove teme će najbolje proraditi ako na seminarima dođe u **neposredan kontakt sa istaknutim naučnicima, javnim ličnostima** iz oblasti kulture, umetnosti i političarima. Informisanost o **aktuelnim društvenim kretanjima** podiže njegov ugled u lokalnoj zajednici.
  - Nije cilj nastavnika samo da nauči učenike ono što ih interesuje, već da kod njih, u njihovoj **porodici unosi intelektualni nemir** kao posledicu stalnog i brzog menjanja, da im pomogne da budu **inventivni**, da budu **kreativni**, da razvije kod njih **interesovanje za otkrivanjem, privlačnost prema novim situacijama**.

- Dobra je ona praksa u kojoj budući učitelj pokušava da razume i primeni svoja teorijska znanja, prati i analizira svoje iskustvo i iz njega uči.

- Nastavnik treba da koristi razne oblike kritičkog i stvaralačkog učenja kao što su: problemski dijalog sa učenicima, problemsko izlaganje, grupno i individualno rešavanje postavljenih problema, ili individualno i grupno konstruisanje problema.

- Nastavnik i učenici treba da raspoložu specifičnom, za određen nastavni sadržaj odgovarajućom upućenošću u sadržaje učenja.

- Da bi bio što uspešniji u celokupnom vaspitno–obrazovnom radu, kvalitetan nastavnik treba da **istražuje** načine osavremenjivanja nastavnog rada, kombinujući primenu efikasnih nastavnih metoda, savremenu obrazovnu tehniku i tehnologiju kao i različite oblike nastavnog rada. Pri tome je značajna sposobnost nastavnika da **posreduje** između izvora znanja i učenika, te da na odgovarajući način planski unosi promene u vaspitno–obrazovni rad, organizuje učenje sa ciljem da se učenik osposobi za samoobrazovanje. Tu je od posebnog značaja odgovarajuća obrazovna tehnika i tehnologija.

- Nastavnik treba da:

- prati i razume **razne vrste promena**, pogotovo u razvoju društva, načinu življenja i rada i savremenoj obrazovnoj tehnologiji;
- da prihvata **sve vrste inovacija**, pogotovo u načinima i oblicima podučavanja tj. realizacije nastavnog procesa i procesa učenja;
- da voli svoj posao tj. profesiju i zanimanje, da je za to pripremljen i obučen, da je odgovoran za svoj rad;
- da je **tolerantan prema razlikama** i da ume da izrazi poštovanje prema drugima.

- Nastavnik **treba da bude** osposobljen da radi u timu i da bude član tima; da uči decu kako da žive zajedno sa drugim kulturama (interkulturalizam); da bude partner i da poseduje smisao (veštinu) za komunikaciju; da aktivno učestvuje u promenama; da svojom pozitivnom ulogom pomaže razvoj dečjih ličnosti; da ima profesionalnu autonomiju; da se tokom čitavog radnog veka usavršava. On treba da je posrednik između učenika i različitih izvora informacija, savetnik i konsultant učenika u vezi načina i oblika učenja i razumevanja nastavnih sadržaja. On je odgovoran za organizovanje odgovarajućeg okruženja za učenje i razvoj svakog pojedinačnog učenika kao i za njihove načine stimulisanja (motivacije).

Od nastavnika se očekuje:

- **istraživački pristup** nastavnim problemima,
- **aktivan kritički odnos** prema vaspitanju, obrazovanju i nastavi,
- **kompetentno angažovanje** u procesu rešavanja problema putem istraživanja,
- **otvorenost** za inovativne ideje i pristupe,
- **spremnost** da eksperimentima razvija i unapređuje vaspitno–obrazovnu delatnost,
- **interes i kapacitet za teorijsku refleksiju i komunikaciju.**

- On treba da podstiče i usmerava učenike u traganju za novim informacijama, i **razmatra i poredi različita gledišta**, da ispituje izvore i vrši proveru validnosti i pouzdanosti informacija.

- Nastavnik se **mora snalaziti** u sasvim novim virtuelnim prostorima za učenje, kao na primer veb bazirane diskusije, forumi, četovanje, učenje na daljinu.

- Nastavnik treba da bude otvoren za **alternativne pristupe** u učenju i uvek da ide u korak sa savremenim tokovima.

- Nastavnik oslobađa, budi entuzijazam učenika, podstiče ga na kreativnost i samoostvarenje, potiskuje anksioznost.

U analizi navedenih stavova, mišljenja, zaključaka, predviđanja, ne bi trebalo proveravati sebe kako ih razumemo, jer svako njihovo tumačenje biće spontano dopunjeno ličnim znanjem (a to u stvari autor nije rekao, ili mislio). Potrebno je analizirati svaki pojam u njima i da li su iskazi tačni, mogući, precizno rečeni, ili je to frazeologija ili doktrina. Da bi se dobio uvid u njihov kvalitet potrebno je zapitati se **koliko je izneto moguće, da li se može i kako ostvariti, da li je to samo mašta, utopija, želja, da li mogu pomoći u usavršavanju obrazovnog rada i na kraju slažete li se ili ne**. Analizirajući iznete zahteve i očekivanja od nastavnika, od strane društvene zajednice, moramo se zapitati da li ih on može ostvariti, ispuniti, iako bi se složili da treba. Jedno su želje i zahtevi a drugo mogućnosti njihovog ispunjenja, a ako bi ih i mogao ispuniti, nastavnik bi bio stvarno uzor, idol koji bi predstavljao vrh ljudskog razvitka skoro u svim pravcima. Ipak mi i danas smatramo da jeste on uzor, ali bez autoriteta, bez poželjnog društvenog statusa, bez adekvatne nagrade i priznanja za svoj svestrani rad.

6.2. Nastavni proces

U vezi nastavnog procesa postoje takođe nerealni stavovi, kao na primer:

- Nastava treba da bude organizovana tako da učenici **iniciraju** sopstveno učenje i to kroz **aktivno istraživanje, rešavanje problema i saradnju sa drugima**. Kako bi se učenici osposobili za buduće aktivno učešće u dobu znanja, u nastavnom procesu je potrebno **kontinuirano insistiranje** na rešavanju **konkretnih problema u vidu projekata** - kao načina u kome bi se predočila **primenjivost znanja u praktične svrhe**, odnosno povećala **saradnja i deljenje znanja** među učenicima.
- Nastava treba da bude zasnovana na komunikaciji, odnosno na **dijalogu** između nastavnika i učenika i samo između učenika. Komunikacija predstavlja odnos između **onoliko logika koliko ima učesnika u njoj**. Učesnici komunikacijom **rekonstruišu logiku** prenosioca i prevode u **sopstvenu logiku**. **Rezultati su nova kreacija, nove ideje, stavovi učenika o tim temama, primeri, pitanja i odgovori**.
- Znanje treba da je **korisno, upotrebljivo, promenljivo**, tj. da ono nečemu koristi. Niko neće **uzaludnu nastavu**, tj. znanje koje se ne može upotrebiti.
- Nastava kod učenika treba da podstiče razmišljanje, želju za eksperimentisanjem i kritičkim promišljanjem, iskazivanjem ličnih mogućnosti i sposobnosti, odbranu sopstvenih stavova, zaključaka tj. stavova u tolerantnoj atmosferi i mogućnostima razmene mišljenja i dijaloga.
- Individualizovati nastavu znači orijentisati se na **realne tipove** učenika, uzeti u obzir **razlike** među njima, **uskладiti i varirati metode i postupke** pedagoškog delovanja prema tim razlikama, pomoći učenicima da napreduju vlastitim tempom i prema svojim mogućnostima naučiti učenike učenju, formirati kod njih pozitivnu motivaciju za učenje i osloboditi potencijalne sposobnosti svakog pojedinog učenika.
- Dobra organizacija nastave meri se nastavnim časom gde se oseća **stalni stvaralački žagor, rešavanje problema, eksperimentisanje, oponašanje, postavljanje pitanja**, korišćenje raznih izvora znanja, materijala, a na didaktički ili metodički propisanom artikulacijom časa.
- U klasičnoj nastavi prenošenje i sticanje znanja je bio najvažniji zadatak škole a u novoj poenta se stavlja na njegovu **primenu i upotrebljivost**. Nastavnik je imao centralno, dominirajuće mesto a novoj njegova aktivnost se pomera na područje **pripreme i osmišljavanja** nastavnog procesa.

- Ranije insistiranje na sticanju **što većeg fonda znanja i na profesionalnom osposobljavanju za primenu stečenog znanja**, zamenjeno je zahtevima za razvijanje viših misaonih operacija i za osposobljavanje za rešavanje problema.

6.3. Učenik i učenje

- Nužno je da obrazovanje postane istovremeno teoretsko, tehnološko, praktično i manuelno.

- Kod učenika treba razvijati **njihove sposobnosti brzog učenja** i adaptacije na nagle promene.

- Učenje mora da bude interesantan i aktivan proces, pa treba **koristiti strategije** koje učenika stavljaju u središte procesa učenja. Učenici **moraju sami** da imaju kontrolu nad procesom učenja.

- Učenje mora biti smisljeno za učenike, pa pri pravljenu obrazovnih materijala i kurseva u njih treba uključiti primere koji su bliski učenicima, a učenik treba da može da **ima izbor** između zadataka koji su mu smisljeni i bliski, što će mu pomoći u **kontekstualizaciji i personalizaciji znanja**.

- U dizajniranju obrazovnih materijala treba koristiti kombinaciju pristupa učenju i preporuka za instrukcioni dizajn koje daju različite pedagoške teorije u zavisnosti od ciljeva učenja, ciljne grupe, dostupne tehnologije i drugih faktora.

- Veliki broj aktivnosti u učenju trebalo bi da se **prilagodi različitim stilovima učenja**, tako da učenici mogu odabrati stil i strategiju koja najviše odgovara njihovim potrebama.

- Paradigma „akcione refleksije“ isključuje dosadašnji način praktičnog osposobljavanja oponašanjem mentora i naglašava kritički odnos prema postojećem stanju s težnjom da se izgradi **sopstveni** pedagoški stil. Ni u jednom periodu studija praksa studenata se ne sme svoditi na posmatranje već se raspravlja o tome, zauzima kritički stav prema viđenom i naučenom, kao i prema pedagoškoj teoriji, razvijaju sopstvene sposobnosti i pedagoško mišljenje. Osposobljenost za samostalno i kritičko promišljanje sopstvene pedagoške prakse omogućuje usvajanje **kritičkog i istraživačkog** pristupa vaspitno-obrazovnom i socijalnom kontekstu u kome učitelj profesionalno deluje, što će sprečiti pasivno prilagođavanje postojećoj praksi vaspitno-obrazovnog rada i omogućiti drugačije profesionalno ponašanje i stalno usavršavanje i podizanje vaspitno-obrazovne delatnosti na viši nivo.

- Savremeno koncipiranje profesionalne prakse počiva na paradigmi „akcione refleksije“ po kojoj je učitelj „**refleksivni praktičar**“ onaj koji na osnovu **istraživanja i kritičkog promišljanja sopstvene prakse formuliše pedagošku teoriju** i istovremeno je menja kao i uslove u kojima se ona odvija.

- Učenici treba da **uočavaju** problemske situacije, **formulišu stvaralačke hipoteze, tragaju** za podacima i rešenjima **uz pravi doživljaj važnosti činjenica** i njihove povezanosti, kao i shvatanja zadatka koji rade. Zajedničko (kooperativno) učenje partnera u grupi ili paru podstiče slabije učenike. Kombinovanjem **svih didaktičkih varijanti** menjaju se uloge i odgovornosti i zajedničkim radom postižu bolji rezultati. Rad u grupama **rasterećuje učenike od prisustva nastavnika i njegove dominacije**, a nastavna komunikacija postaje polivalentna. Nema strogih granica, hijerarhije, straha od greške ili ocene. **Jasno formulisani istraživački zadaci**, uz neophodna uputstva za rad, dovode učenike u novu, subjekatsku poziciju. **Traže se stvaralačke hipoteze**, klasifikuju činjenice, razvija plan istraživanja i raznovrsnošću i dinamikom pristupa rešenju, motivišu svi učenici

u nastavnom procesu. Tako usvojeno nastavno gradivo ima neospornu **informatičku vrednost**, lakše se koristi za nove situacije, pouzdanije je i ima veću trajnost.

- Učenici postaju „potrošači“, ali i tražioci i kupci znanja.

- „**Svakom** pojedincu omogućiti razvoj sposobnosti, formiranja sudova, stavova i delovanja u skladu sa **svojim (ličnim)** mišljenjima“.

- Učenici treba da izgrađuju sopstvene saznanje strukture i veštine pričanjem, objašnjavanjem, pregovaranjem, razgovorom i objašnjavanjem drugima, posebno kada je zadatak učenja konceptijski složen. Ukratko: što više pričaš – više ćeš naučiti. (Saradničko učenje). Učenje uključuje snažne metakognitivne karakteristike, kao što su planiranje, upravljanje i osvrt na naučeno. Samoregulacija znači da učenik **ima veštine** da dizajnira, kontroliše i vodi svoj proces učenja, da je voljan da uči i da je u stanju da evaluiira i osvrne se na naučeno. („Samoregulišuće“ učenje).

- U procesu usvajanja učenici treba da prihvataju (usvajaju) **sistem umenja, veština i spretnosti da izraze neki smisao, shvate opštu proceduru, planiraju tok rešavanja zadataka i problema, da celinu razlože na delove, pronadu i isprave greške u toku rešavanja, sagledaju način traganja i slično.**

- Treba **uskladiti i varirati metode** i postupke pedagoškog delovanja prema **razlikama** između učenika.

- **Formirati** kod učenika **pozitivnu motivaciju** za učenje i omogućiti **razvoj sposobnosti svakog pojedinca.**

- Učenike treba osloboditi svih oblika kočenja, sputavanja, zabrane u odnosu na njihov intelektualni rad tj. učenje. Oni treba da slobodno mogu da pitaju, izlažu svoje ideje, predloge, da samostalno mogu istraživati tj. tragati za potrebnim informacijama tj. znanjem, da se ne plaše grešaka i grešenja, ali da su ih svesni i da ih umeju da procene, da često vrednuju svoje postupke i kvalitet znanja itd.

- Učenici treba da budu motivisani željom za uspehom, da istražuju, razvijaju i unapređuju a ne da budu u strahu od neuspeha. Ne sme postojati politika „krivnje“ za greške koja se može videti kao obavezna i šansa za učenje. Studentima treba omogućiti da se predstave u proceni kada su spremni a ne da se unapred određuje vreme za to i treba im omogućiti da unaprede svoj rad ukoliko nisu došli u dodir sa standardima procene.

7. ZAKLJUČAK

Sve navedeno pokazuje da se proces obrazovanja, pa i pedagogija kao nauka temeljno menja, ali šta će to biti zavisi i od nas tj. pedagogije. Izneti stavovi se ne mogu i ne trebaju generalizovati, ali činjenica je da postoje i utiču ili mogu uticati na načine, metode i kvalitet nastavnog rada, i na način mišljenja nastavnika.

Većina navedenih ideja, stavova i mišljenja su manje ili više ishitrena, ili su samo želje i predviđanja, ali bar za sada one su za nas utopija, što ne znači da nisu dobre, ako su, i kad budu moguće. Ali ipak ne smemo stajati u mestu, jer oni postoje i stvaraju novu filozofiju obrazovanja.

Nastavnici su ključevi, faktori, činioci, uslovi, uzroci od kojih zavisi krajnji uspeh ili pad svake reforme obrazovanja. Nastavni planovi i programi čine sadržaj, oblik, formu, način realizacije neke reforme, a nastavnici su ti koji će je ostvariti, umanjiti njenu vrednost. Sve reforme se baziraju na menjanju sadržaja, planova i programa, a „menjanje“ nastavnika je bilo u drugom planu.

Nastavnik može biti motivisan nagradom, vrednovanjem, statusom, sigurnošću u poslu,

podrškom tj. mogućnošću da zadovolji svoje osnovne socijalne i lične potrebe. On se može oblikovati prema zahtevima i potrebama društva i postati nezamenljiv faktor njegovog postojanja.

Ako nastavnik vrši preko 195 **uloga i funkcija** u cilju približavanja znanja učeniku i omogućava učenje, možemo postaviti opravdano pitanje da li ga je moguće odstraniti iz obrazovnog procesa kako neki misle, predlažu i tvrde, da se znanje „ne može prenositi, predavati i preuzimati od drugog“. Neophodno je poboljšati društveni status nastavnika u odnosu na druge „jače“ profesije i dati im odgovarajući značaj i uloge i uticati na razumevanje šire javnosti za njihov doprinos društvu.

Profesija „nastavnik“ se može i treba interdisciplinarno proučavati i sagledavati iz različitih perspektiva, uglova i stanovišta psihologije, pedagogije, sociologije, filozofije, kulturologije i pedeutologije. Ona je složena i zahtevna, prisutna i promenljiva, nezamenljiva i nužna, večita i postojana. Bez nje se ne može i zato joj moramo dati značaj i ulogu koju zaslužuje, tj. ljudima koji je održavaju, mukotrno realizuju i usavršavaju.

Motivacija i ljubav prema deci čine osnovu nastavničke delatnosti. Oni određuju manje ili više karakteristike svih oblika njihovog rada. Biološko i genetičko nasleđe se ne mogu promeniti, ali mogu ublažiti njihove negativne strane, jer zadovoljan nastavnik ulaže više u svoj rad i time nadoknadjuje svoje moguće nedostatke. Deci više treba ljubav tj. osećaj sigurnost nego znanje u smislu posedovanja različitih informacija. Siguran čovek mnogo može i da radi i da uči. On retko stiče negativne osobine po sebe i druge.

8. LITERATURA

U koncipiranju ovoga rada vršena je analiza velikog broja radova objavljenih u domaćoj i stranoj pedagoškoj stručnoj literaturi. Pošto pojedine stavove koji su izraženi u njima češće dajemo u negativnoj konotaciji, nismo navodili njihove autore i radove iz kojih smo ih preuzeli, smatrajući da njihovo neprihvatanje u našoj aktuelnoj pedagoškoj praksi i u našim uslovima i mogućnostima realizacije, ne znači i njihovu netačnost u celini i pod drugim okolnostima. Čitaoci mogu sami proceniti njihov kvalitet, primenjivost, prihvatljivost i vrednost za našu pedagošku praksu i u našim uslovima i mogućnostima realizacije.